

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів

Кафедра бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

СУПРУНЕНКО Сергій Олександрович

УДК 657.421:658.87

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**«ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБЛІКУ ТОВАРНИХ
ЗАПАСІВ У ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ»**

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і тестів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____Сергій СУПРУНЕНКО

Науковий керівник
Малюга Наталія Михайлівна
доктор економічних наук, професор

Житомир – 2025

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Поліського національного університету

Рецензент:

доцент кафедри фінансів і кредиту Поліського національного університету,
к.е.н., доц. Сус Юрій Юрійович

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

допустити до захисту

Голова комісії _____ Тетяна ГАЙДУЧОК

Висновок кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту за
результатами попереднього захисту: допустити до захисту

Протокол засідання кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та
аудиту № 7 від 17 грудня 2025 року

Завідувач кафедри бухгалтерського
обліку, оподаткування та аудиту _____ Наталія МАЛЮГА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Студент Супруненко Сергій Олександрович захистив кваліфікаційну роботу з
оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____,

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК _____

Наталія САВЧЕНКО

АНОТАЦІЯ

Супруненко С.О. Організація внутрішнього контролю та обліку товарних запасів у торговельних підприємствах. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджуються особливості організації обліку та внутрішнього контролю товарних запасів у торговельних підприємствах. Окрема увага приділяється класифікації товарних запасів, а також використанню сучасних аналітичних інструментів для контролю за їх збереженням. На основі проведеного аналізу пропонуються рекомендації щодо вдосконалення системи обліку та внутрішнього контролю товарних запасів.

Ключові слова: товарні запаси, торговельне підприємство, внутрішній контроль, ABC/XYZ-аналіз, облік.

ABSTRACT

Suprunenko S.O. Organization of internal control and accounting of inventories in trading enterprises. – Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for the degree of master in the specialty 071 «Accounting and taxation». – Polesie National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work examines the features of the organization of accounting and internal control of inventories in trading enterprises. Special attention is paid to the classification of inventories, as well as the use of modern analytical tools to control their preservation. Based on the analysis, recommendations are offered for improving the system of accounting and internal control of inventories.

Keywords: inventories, trading enterprise, internal control, ABC/XYZ analysis, accounting.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	9
1.1. Економічна сутність, класифікація та оцінка товарних запасів у торгівлі	9
1.2.Внутрішній контроль товарних запасів як умова забезпечення їх збереження та ефективного управління.....	12
1.3.Проблемні аспекти організації внутрішнього контролю та обліку товарних запасів у сучасній економічній літературі	14
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	17
2.1.Етапи організації внутрішнього контролю товарних запасів.....	17
2.2.Оцінка ефективності елементів системи внутрішнього контролю товарних запасів	19
2.3. Методика організації обліку товарних запасів відповідно до бізнес- процесів постачання, зберігання та реалізації.....	23
2.4. Шляхи удосконалення системи внутрішнього контролю та обліку товарних запасів на торгівельних підприємствах.....	26
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	28
3.1.Сутність та види аналітичних процедур контролю використання товарних запасів	28
3.2. Моделювання системи внутрішнього контролю товарних запасів на підприємстві.....	32
3.3. Напрями вдосконалення застосування аналітичних процедур у внутрішньому контролі товарних запасів.....	34

ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах динамічного ринку та посилення конкуренції на вітчизняному ринку зоотоварів, ефективне управління товарними запасами є ключовим фактором фінансової стійкості та конкурентоспроможності торговельних підприємств. Особливої актуальності це набуває для МПП "ФАУНА", що реалізує специфічний асортимент продукції, включаючи ветеринарні препарати та корми з обмеженими термінами придатності. Недосконала організація внутрішнього контролю та обліку товарних запасів призводить до значних фінансових втрат від псування, списання неліквідів та уповільнення обіговості капіталу. Саме тому облік і внутрішній контроль товарних запасів вимагають постійного вдосконалення, впровадження інноваційних методик аналізу (зокрема, ABC/XYZ) та автоматизованих систем моніторингу термінів придатності.

Проблемою організації внутрішнього контролю та обліку товарних запасів на торговельних підприємствах займалися такі науковці, такі як О.В. Петрука, О.М. Тищенко, С.В. Ілляшенкота Н.М. Шульга, які розглядали питання обліку та аналітики для формування ефективної товарної політики підприємств.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних, методичних та організаційних засад обліку і внутрішнього контролю товарних запасів на торговельних підприємствах та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- дослідити економічну сутність товарних запасів та їх роль у діяльності торговельних підприємств;
- проаналізувати методичні підходи до організації обліку товарних операцій у роздрібній торгівлі;
- дослідити систему внутрішнього контролю товарних запасів на підприємстві;

- проаналізувати стан обліку та контролю товарних запасів на досліджуваному підприємстві;
- здійснити оцінку ефективності управління товарними запасами;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення організації обліку товарних запасів.

Об'єкт дослідження – процес обліку, контролю та управління товарними запасами на торгівельному підприємстві МПП “Фауна”.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та організаційно-практичних аспектів формування, функціонування та вдосконалення системи внутрішнього контролю та процесу бухгалтерського обліку товарних запасів на торговельних підприємствах.

Для досягнення мети дослідження під час проходження переддипломної практики було використано комплекс загальнонаукових, економіко-статистичних і спеціальних методів та прийомів. Діалектичний метод та метод наукової абстракції застосовувалися для формування теоретичних положень щодо сутності внутрішнього контролю запасів. Системний підхід дав змогу розглядати облік товарних запасів як цілісну систему, а метод порівняння — оцінити динаміку показників обіговості. Економіко-статистичні методи (групування, графічний, ряди динаміки) використовувалися для систематизації даних аналізу.

Інформаційна база дослідження. Основними джерелами інформації для виконання кваліфікаційної роботи виступають законодавчі акти України, Податковий кодекс, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, методичні рекомендації Міністерства фінансів України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, матеріали періодичних видань та електронні ресурси, дані первинного обліку, а також фінансову та статистичну звітність підприємства за 2022–2024 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретичних і методичних положень обліку та внутрішнього контролю товарних запасів на торговельних підприємствах, зокрема удосконалено методичні підходи до організації аналітичного обліку товарів з використанням багатовимірної АВС-

аналізу, що дозволяє оптимізувати управління асортиментом та підвищити ефективність контролю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення організації обліку та внутрішнього контролю товарних запасів, які можуть бути впроваджені на торговельних підприємствах різних форм власності та розмірів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднені у наукових публікаціях та доповідях на конференціях:

1. Супруненко С.О. Організація обліку товарних запасів у торговельному підприємстві. Студентські наукові читання-2025 : мат. наук. пр. конференції за результатами I туру Всеукр. Конкурсу студентських наукових робіт, 04.12.2025, м. Житомир.

2. Супруненко С.О. Організація внутрішнього контролю та обліку товарних запасів у торговельних підприємствах. Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (21 листоп. 2025 р.). С. 195-197.

3. Супруненко С.О. Категоризація та багатовимірний ABC-аналіз роздрібних клієнтів. Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу : зб. праць учасників III Міжнар. наук.-практ. конф. (7-8 листоп. 2024 р.). Житомир : Поліський національний університет, С. 520-522.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 42 позиції, та додатків. Загальний обсяг роботи становить 43 сторінки основного тексту, 6 таблиць, 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1.1. Економічна сутність, класифікація та оцінка товарних запасів у торгівлі

В умовах динамічного розвитку торговельних підприємств товарні запаси відіграють ключову роль у забезпеченні безперервності процесу реалізації та задоволенні попиту споживачів. Їх економічна сутність, раціональна класифікація та обґрунтована оцінка визначають ефективність управління ресурсами та впливають на фінансові результати діяльності підприємства. Саме тому дослідження товарних запасів є важливим елементом удосконалення облікових і аналітичних процедур у сфері торгівлі.

У науковій літературі поняття «товарні запаси» трактується дослідниками по-різному, але всі підходи об'єднує увага до їх ключової ролі в діяльності торговельного підприємства. Так, О.В. Крещенко визначає товарні запаси як один із найважливіших об'єктів управління, що постійно відновлюється та формується цілеспрямовано відповідно до потреб ринку. На думку дослідниці, саме наявність оптимально сформованої сукупності товарів споживчого призначення забезпечує здатність підприємства задовольнити попит покупців за якістю, обсягом, ціною й часом придбання, що в підсумку сприяє отриманню прибутку [4].

Іншого підходу дотримується К.С. Олініченко, яка акцентує увагу на тому, що товарні запаси підприємств роздрібною торгівлі є передусім сукупністю товарів, придбаних і утримуваних для подальшого продажу. Дослідниця підкреслює, що їх правильне формування дає можливість підприємству не лише забезпечити стабільний дохід, а й підвищити власну конкурентоспроможність на ринку.

Своє бачення поняття подає і О.С. Ромащенко, яка наголошує, що товарні запаси - це сформований на конкретну дату обсяг товарів, призначених для

подальшої реалізації кінцевим споживачам. Дослідниця підкреслює їх динамічність, адже запаси постійно оновлюються, забезпечують ритмічність торговельного процесу та формують основу для досягнення запланованих результатів реалізації. Саме через механізм управління запасами підприємство отримує підприємницький дохід і підтримує стабільність товарообороту [11].

Таким чином, попри відмінності у формулюваннях, усі дослідники сходяться на тому, що товарні запаси є стратегічним ресурсом торговельного підприємства, який забезпечує безперервність продажу, відповідність попиту та стабільність фінансових результатів.

У системі торговельної діяльності товарні запаси мають ключове значення, оскільки вони забезпечують безперервність товарообігу, стабільність асортименту та можливість оперативно реагувати на коливання попиту. Їх економічна сутність полягає в тому, що товар виступає одночасно носієм корисності для споживача й результатом суспільної праці, вкладеної у процес його виготовлення. Споживчі властивості товару відображають його природні характеристики, тоді як споживча вартість поєднує природні та суспільні ознаки, що формують здатність задовольняти потреби покупця в умовах ринку.

Вартість товарів, які складають товарні запаси, визначається суспільно необхідними витратами праці на їх виробництво. Цей показник становить ринковий орієнтир, за яким оцінюється ефективність діяльності виробників та визначається рівень витрат у торговельній сфері. Розбіжності між індивідуальними та суспільно необхідними витратами породжують конкурентні переваги, що стимулює товаровиробників і торговельні підприємства до оптимізації власних ресурсів [18].

З позиції торговельного підприємства товарні запаси є основою операційної діяльності, оскільки саме вони забезпечують наявність необхідного обсягу та структури товарів у потрібний момент. Їх формування та управління ґрунтується на класифікації, яка дозволяє систематизувати товари за певними ознаками: за призначенням, за умовами зберігання, швидкістю оборотності, стабільністю попиту, способом постачання тощо. Такий поділ дає змогу підвищити

ефективність управління запасами, визначити пріоритети закупівель, рівень обслуговування покупців та оптимальні обсяги товарних залишків.

Класифікація товарних запасів відіграє важливу роль у дослідженні руху товарів на ринку, оскільки дає змогу адаптувати маркетингові стратегії під особливості конкретних груп продукції. Це дозволяє підприємству ефективніше планувати рекламні кампанії, програми лояльності, знижки чи акції, спрямовані на окремі категорії товарів. Для досягнення очікуваного результату такі товари повинні бути наявні у достатній кількості, щоб забезпечити належний рівень попиту. На рис. 1.1 представлено узагальнену систему класифікаційних ознак товарних запасів та їх основні види.

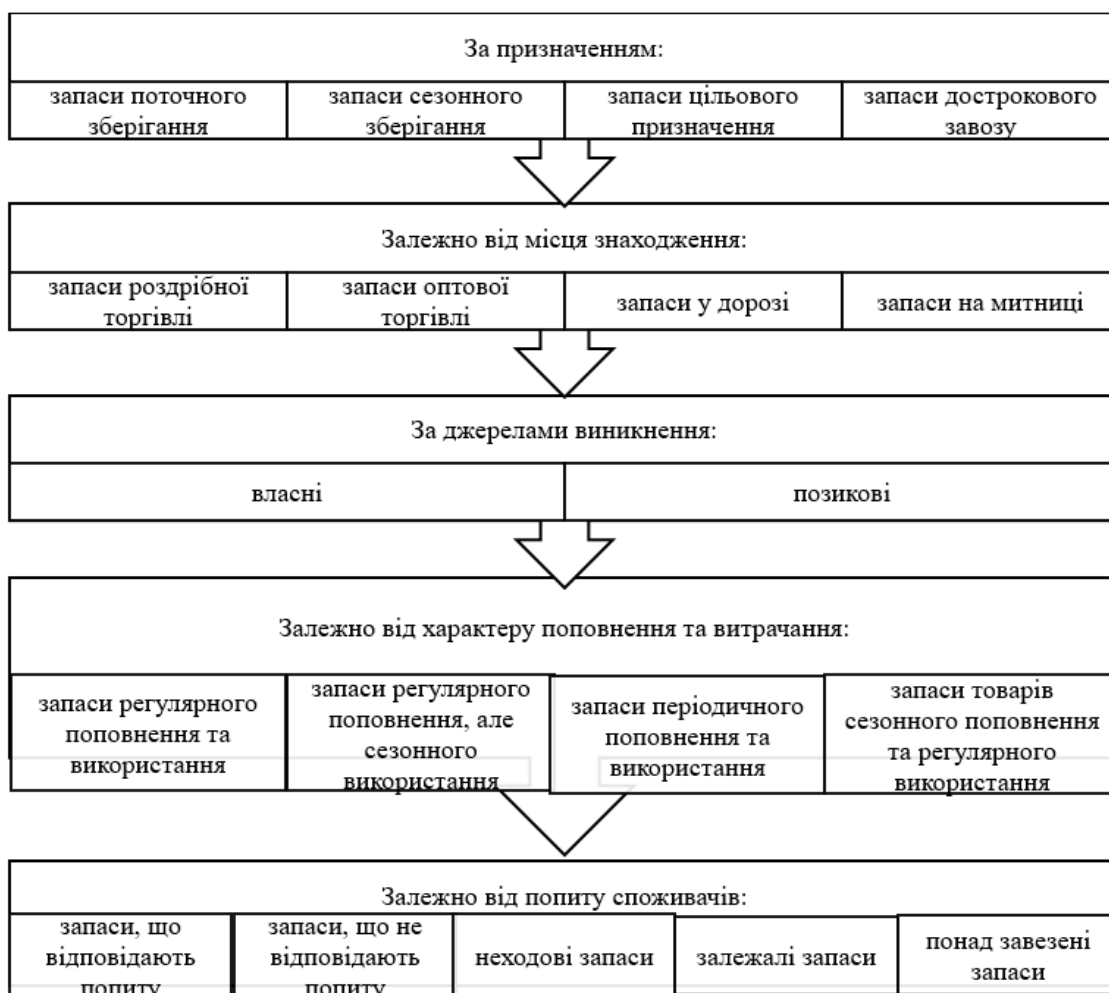

Рис.1.1. Класифікація товарних запасів торговельних підприємств

Джерело: адаптовано на основі даних [2]

Важливим аспектом управління товарними запасами є їх оцінка, яка відображає реальний вартісний стан запасів у складській і торговельній мережі.

Вона може здійснюватися різними методами: за собівартістю придбання, за обліковими цінами, методом середньозваженої собівартості, FIFO та ін. Вибір способу оцінки впливає на фінансові результати діяльності, рентабельність продажів та формування облікової політики підприємства [1].

Таким чином, економічна сутність товарних запасів проявляється у їхній здатності забезпечувати безперервність торговельного процесу та формувати основу для отримання прибутку, класифікація дає можливість впорядкувати товари для оптимального управління ними, а оцінка- об'єктивно визначити їх вартість у торговельному обороті. Разом ці елементи становлять комплексне підґрунтя для ефективної організації товарного забезпечення в умовах ринкової економіки.

Отже, можна зазначити, що товарні запаси є ключовим елементом діяльності торговельного підприємства, оскільки саме вони забезпечують безперервність товарообігу та можливість оперативно реагувати на потреби споживачів. Їх економічна сутність полягає у поєднанні споживчої цінності товарів та витрат праці, вкладених у їх виробництво. Раціональна класифікація запасів дозволяє систематизувати асортимент, підвищити ефективність управління та оптимізувати процеси закупівлі, зберігання й реалізації товарів.

1.2.Внутрішній контроль товарних запасів як умова забезпечення їх збереження та ефективного управління

В умовах сучасного розвитку торгівлі ефективне управління товарними запасами стає одним із ключових факторів стабільності та прибутковості підприємства. Внутрішній контроль товарних запасів забезпечує їх збереження, оптимізацію обліку та раціональне використання, що сприяє підвищенню загальної ефективності діяльності торговельної організації.

Згідно з МСА 315, внутрішній контроль – це система процедур і заходів, які розробляються, впроваджуються та підтримуються керівництвом і іншими працівниками, наділеними відповідними повноваженнями, з метою забезпечення обґрунтованої впевненості у досягненні цілей підприємства щодо достовірності

фінансової звітності, ефективності та результативності діяльності, а також дотримання чинного законодавства та нормативних вимог [12].

Внутрішньогосподарський контроль у цій сфері передбачає перевірку коректності проведених розрахунків як вибіркоvim, так і суцільним методом, тоді як зовнішній аудит оцінює доцільність застосування конкретних методів у процесі реалізації товарів з метою підвищення доходів підприємства. Іншим важливим напрямом контролю є перевірка наявності товарних запасів та зіставлення фактичної кількості з даними бухгалтерського обліку, що здійснюється у вигляді інвентаризації, яка на торговельних підприємствах найчастіше проводиться вибірково.

Під час інвентаризації особлива увага приділяється дотриманню правил зберігання товарів на складах і в торговельних залах, оскільки низька якість продукції або прострочення термінів зберігання негативно впливають на діяльність підприємства. Велику роль відіграє контроль правильності відпуску та продажу товарів, зокрема організація аналітичного обліку, своєчасність і точність складання звітів матеріально відповідальними особами, а також належне оформлення документації щодо реалізації продукції.

Окремо варто виділити внутрішній контроль показників нефінансового характеру, до яких належать: якість товарів, представлених на продаж; дотримання технологій зберігання та перевірка термінів придатності; правильність розміщення товарів на складах і в торгових залах; рівень задоволеності споживачів під час купівлі; наявність післяпродажних гарантій; зручність та комфорт здійснення покупки.

Внутрішній контроль товарних запасів - це комплексна низка заходів, протоколів і методик, які підприємство застосовує для гарантування достовірності інформації щодо наявності, переміщення та збереження товарів. Головне завдання цієї системи полягає у своєчасному виявленні розбіжностей (дивергенцій) між фактичною кількістю товарів і даними бухгалтерського обліку, унеможливленні втрат, розкрадання чи пошкодження активів, а також у сприянні оптимізації використання матеріальних ресурсів [34].

При цьому, на підставі проведеного аналізу, були визначені ключові завдання внутрішнього контролю товарних операцій (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Основні завдання контролю запасів на підприємстві

Джерело: адаптовано на основі даних [31]

Таким чином, внутрішній контроль товарних запасів забезпечує їх збереження та ефективне управління на підприємстві. Він дозволяє своєчасно виявляти ризики втрат, оптимізувати облік і планування закупівель. Ефективне впровадження таких заходів сприяє підвищенню стабільності торговельного процесу та загальної результативності діяльності підприємства.

1.3. Проблемні аспекти організації внутрішнього контролю та обліку товарних запасів у сучасній економічній літературі

Проблематика організації внутрішнього контролю та обліку товарних запасів залишається одним із важливих напрямів досліджень у сучасній економічній науці, оскільки від ефективності цих процесів значною мірою залежить стабільність і результативність діяльності підприємств.

Однією з основних проблем є визначення потреби у збільшенні або скороченні запасів для забезпечення безперервності торговельної діяльності,

особливо в умовах розширення або оптимізації бізнес-процесів. Недосконалість контролю та відсутність точних даних про виконання планових показників збуту ускладнюють прийняття обґрунтованих рішень, а також підвищують ризик фінансових втрат через надлишкові або дефіцитні запаси [27].

Суттєвою проблемою є обмеженість фінансових ресурсів, що впливає на можливості закупівлі товарів. Недостатньо ефективний контроль за плануванням коштів та кредитними обмеженнями може призводити до нерівномірного поповнення запасів або до втрат від недоотриманих вигод.

Також внутрішній контроль ускладнюється фізичними обмеженнями зберігання товарів, такими як недостатня складська площа, умови та тривалість зберігання, а також безпека запасів. Недосконала організація контролю цих процесів підвищує ризики псування, втрат або неефективного використання ресурсів [13].

Крім того, визначення оптимального рівня запасів залишається проблемним завданням: неправильне встановлення мінімального та максимального рівня, неврахування резервів, витрат на підтримку запасів і альтернативних витрат на використання коштів може призводити до дефіциту товарів або надлишкових запасів. Недостатньо ефективне застосування методів ABC/XYZ-аналізу, EOQ та ROP ускладнює контроль за своєчасністю та економічною доцільністю закупівель [14].

Ґрунтуючись на типових недоліках обліку та специфіці товарних запасів у торговельному підприємстві, можна виділити наступні поширені помилки внутрішнього контролю:

- Некоректна оцінка товарних запасів на дату балансу:
- Порухення обліку торгових націнок у роздрібі:
- Несвоєчасне або неправильне списання запасів із обмеженим терміном придатності:
- Помилки при відображенні комерційних (збутових) витрат:
- Недотримання аналітичного обліку за місцями зберігання:

- Порушення правил компенсаційного нарахування ПДВ:
- Недотримання обов'язкової інвентаризації
- Неправильне відображення ПДВ при придбанні та реалізації [16].

Таким чином, проблематика внутрішнього контролю та обліку товарних запасів охоплює фінансові, організаційні та технічні аспекти управління підприємством. Недоліки у контролі, плануванні та обліку можуть призводити до фінансових втрат, псування запасів та зниження ефективності торговельної діяльності. Усунення цих проблем потребує системного підходу до організації внутрішнього контролю, застосування сучасних методів обліку та регулярного моніторингу процесів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Етапи організації внутрішнього контролю товарних запасів

Внутрішній контроль товарних запасів - це комплексна низка заходів, протоколів і методик, які підприємство застосовує для гарантування достовірності інформації щодо наявності, переміщення та збереження товарів. Головне завдання цієї системи полягає у своєчасному виявленні розбіжностей (дивергенцій) між фактичною кількістю товарів і даними бухгалтерського обліку, унеможливленні втрат, розкрадання чи пошкодження активів, а також у сприянні оптимізації використання матеріальних ресурсів.

Внутрішньогосподарський контроль запасів - це чотириетапний процес, необхідний для підтвердження достовірності облікової інформації та ефективного управління матеріальними ресурсами підприємства.

Насамперед на першому етапі, відбувається встановлення реального стану складського фонду. Це початкова фаза, під час якої шляхом проведення інвентаризації збирається об'єктивна інформація про фізичну наявність, асортимент та якість товарних запасів на всіх місцях зберігання. Цей етап критично важливий для підтвердження фізичної цілісності активів та створення бази даних для подальшого аналізу. Далі слідує зіставлення облікових та фактичних показників (Етап II). На цій стадії проводиться пряме порівняння реальних залишків, встановлених інвентаризацією, з даними, зафіксованими в облікових регістрах. Мета- кількісне вимірювання розбіжностей (нестач, надлишків, псування) та визначення відхилень від встановлених норм. Після ідентифікації розбіжностей відбувається аналіз значущості виявлених відхилень (Етап III). Тут проводиться якісна оцінка знайдених розбіжностей, визначається їхній фінансовий еквівалент та ступінь критичності. Керівництво оцінює, наскільки ці втрати чи надлишки впливають на собівартість, загальний прибуток підприємства та його операційну стійкість, класифікуючи відхилення на

допустимі й неприпустимі. Завершальною фазою є узагальнення, діагностика першопричин та формування висновків (Етап IV). На цьому етапі систематизуються всі результати контролю та встановлюються конкретні причини виникнення втрат або неефективності (наприклад, збої у документообігу, помилки обліку чи порушення матеріально-відповідальними особами). Фінальний результат етапу - розробка коригувальних заходів та рекомендацій, спрямованих на усунення виявлених недоліків та запобігання їх повторенню в майбутньому [4].

Ефективне управління товарними запасами є ключовим елементом діяльності будь-якого підприємства торговельного сектору, оскільки від нього залежить рівень прибутковості, своєчасність виконання замовлень та фінансова стабільність підприємства. На МПП «ФАУНА» організація контролю за товарними запасами спрямована на забезпечення їх збереження, раціональне використання та своєчасне поповнення асортименту продукції.

Внутрішньогосподарський контроль виступає важливим компонентом системи управління підприємством, оскільки він гарантує достовірність облікових даних та підвищує ефективність використання ресурсів. Методика контролю операцій із товарними запасами включає як фінансові, так і нефінансові аспекти діяльності [39].

Основні напрямки здійснення внутрішнього контролю включають:

1. Контроль фінансових показників та розрахунків передбачає перевірку коректності обчислень торговельної націнки, собівартості реалізованих товарів та отриманого доходу, як вибірково, так і суцільним методом. Крім того, здійснюється зіставлення даних бухгалтерських регістрів із відповідними показниками фінансової звітності підприємства.

2. Фактичний контроль наявності та стану запасів (інвентаризація) полягає у перевірці фактичної кількості товарів та зіставленні отриманих результатів з обліковими даними. На практиці така перевірка, як правило, проводиться вибірково.

3. Контроль нефінансових показників включає оцінку якості продукції, дотримання технологій зберігання та термінів придатності товарів, а також правильність їх розміщення на складах і в торговельних залах.

4. Управлінський контроль передбачає оцінку показників, що не мають прямого фінансового виразу, таких як рівень задоволеності споживачів, наявність післяпродажних гарантій та зручність процесу покупки. Ці дані забезпечують розширену інформаційну базу для прийняття ефективних управлінських рішень [21].

Таким чином, комплексне застосування внутрішньогосподарського контролю дозволяє не лише забезпечити збереження товарних запасів та їх раціональне використання, а й підвищити ефективність управління підприємством у цілому.

2.2.Оцінка ефективності елементів системи внутрішнього контролю товарних запасів

Оцінка ефективності елементів системи внутрішнього контролю товарних запасів є важливою складовою управління торговельним підприємством, оскільки дозволяє визначити рівень достовірності облікових даних та раціональності використання ресурсів. Аналіз ефективності контролю допомагає виявити слабкі місця в організації процесів обліку та зберігання товарів, а також підвищити точність планування і своєчасність поповнення запасів.

Фінансовий стан МПП "ФАУНА" оцінюється як комплексна характеристика ефективності розміщення та використання ресурсів, а також здатності підприємства фінансувати свою діяльність та своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями.

Аналіз структури активів і пасивів підприємства є ключовим елементом оцінки його фінансового стану та здатності ефективно розподіляти ресурси. Дослідження динаміки показників МПП «ФАУНА» за 2022–2024 роки дозволяє виявити зміни у складі майна підприємства, рівні його фінансової стійкості та ступені залежності від зовнішніх джерел фінансування.

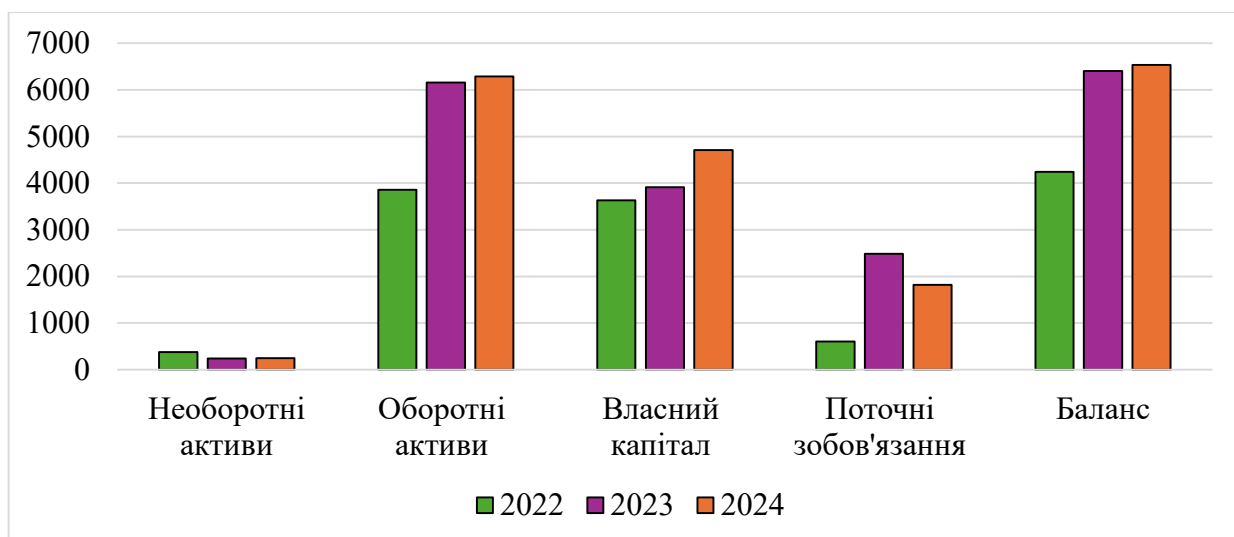

Рис. 2.1. Динаміка структури активів і пасивів МПП «ФАУНА» у 2022–2024 рр.

Джерело: адаптовано на основі фінансової звітності

Впродовж 2022–2024 років баланс МПП «ФАУНА» зріс на 154,1 %, що свідчить про розширення активів підприємства. Найсуттєвіший приріст спостерігається в оборотних активах- на 162,84 %, що вказує на збільшення обігових ресурсів, хоча їх надмірне зростання може свідчити про накопичення запасів або дебіторської заборгованості. Необоротні активи скоротилися на 131,7 тис. грн, або до 65,34 %, що може означати зниження інвестиційної активності або амортизаційне зменшення. Позитивним є зростання власного капіталу на 129,67 %, що зміцнює фінансову стійкість підприємства. Водночас поточні зобов'язання збільшилися у 3 рази, що підвищує ризики платоспроможності та вимагає посилення контролю за короткостроковими боргами. Загалом структура балансу свідчить про активний розвиток підприємства, але водночас і про необхідність оптимізації управління оборотними активами та зобов'язаннями.

Аналіз фінансових результатів МПП «ФАУНА» за 2022–2024 роки свідчить про загальну тенденцію до зростання обсягів діяльності, але зі зниженням рентабельності. Чистий дохід від реалізації продукції збільшився на 12,79 %, що вказує на розширення обсягів продажу. Водночас собівартість реалізованої продукції зросла швидшими темпами (на 8,94 %), що зменшило прибутковість операцій.

Таблиця 2.1

Аналіз доходів та витрат МПП “ФАУНА” у 2022-2024 рр.

Показник	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Чистий дохід від реалізації	32 169,40	36 392,60	36 285,60	4 116,20	12,79
Собівартість реалізованої продукції	28 442,90	31 565,00	30 987,20	2 544,30	8,94
Валовий прибуток	3 726,50	4 827,60	5 298,40	1 571,90	42,18%
Інші операційні доходи	1,50	0,00	0,00	-1,50	-100,00%
Інші операційні витрати	2 222,60	4 005,60	4 329,10	2 106,50	94,78
Інші доходи	0,00	0,00	0,60	0,60	-
Разом доходи	32 170,90	36 392,60	36 286,20	4 115,30	12,79
Разом витрати	30 665,50	35 570,60	35 316,30	4 650,80	15,17
Фінансовий результат до оподаткування	1 505,40	822,00	969,90	-535,50	-35,58
Податок на прибуток	50,20	148,00	174,60	124,40	247,81
Чистий прибуток	1 455,20	674,00	795,30	-659,90	-45,35

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності

Незважаючи на приріст валового прибутку на 42,18 %, фінансовий результат до оподаткування скоротився на 35,58 % через зростання операційних витрат майже вдвічі. Чистий прибуток підприємства зменшився на 45,35 %, що свідчить про підвищення навантаження на витратну частину. Основними напрямками покращення мають стати оптимізація витрат, зниження собівартості реалізації та підвищення ефективності операційної діяльності. Загалом підприємство зберігає фінансову стійкість, однак потребує більш ефективного управління прибутковістю. Ліквідність підприємства відображає його здатність своєчасно розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями, що є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності. У таблиці 2.2 представлено основні показники ліквідності МПП «ФАУНА» за 2022–2024 роки, зокрема коефіцієнт покриття, швидкої та абсолютної ліквідності, а також відповідні відхилення.

Таблиця 2.2

Аналіз показників ліквідності МПП «ФАУНА» у 2022-2024 рр.

Показник	2022	2023	2024	Відхилення (+,-)
Коефіцієнт покриття	6,36	2,48	3,45	-2,91
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,14	0,42	0,79	-0,34
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,71	0,22	0,36	-0,35

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності

Аналіз ліквідності МПП «ФАУНА» за 2022–2024 роки показує коливання платоспроможності підприємства. Усі три показники коефіцієнт покриття, швидкої та абсолютної ліквідності суттєво знизилися у 2023 році, проте у 2024 році спостерігається їх часткове відновлення. Найбільше зниження зафіксовано за коефіцієнтом абсолютної ліквідності (–0,35), що свідчить про зменшення грошових ресурсів. Незважаючи на покращення в 2024 році, підприємству необхідно посилити контроль за ліквідністю, зокрема за ефективністю використання оборотних активів і своєчасністю розрахунків.

Таблиця 2.3

Аналіз ефективності використання товарних запасів МПП «ФАУНА»

Показник	2022	2023	2024	Відносне відхилення
Товарообіг, тис. грн	32169,40	36392,60	36285,60	-107,00
Середній залишок запасів, тис. грн	2497,50	4141,65	4977,30	835,65
Коефіцієнт оборотності, разів	12,88	8,79	7,29	-1,50
Період обороту, днів	27,95	40,96	49,37	8,41

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності

На основі проведеного аналізу динаміки показників товарообігу та обіговості товарних запасів МПП «ФАУНА» за 2022–2024 роки можна зробити висновок, що підприємство демонструє певне зниження ефективності використання товарних запасів. Незважаючи на зростання середнього залишку запасів із 2497,5 тис. грн у 2022 році до 4977,3 тис. грн у 2024 році, товарообіг майже не змінився, що свідчить про накопичення надлишкових запасів.

Коефіцієнт оборотності знизився з 12,88 до 7,29 разів, тобто товари стали реалізовуватися повільніше. Водночас період обороту збільшився з 27,95 до 49,37 днів, що означає уповільнення руху товарів і заморожування коштів у запасах.

На основі проведеної оцінки можна зробити висновок, що система внутрішнього контролю товарних запасів МПП «ФАУНА» потребує удосконалення, оскільки виявлені показники свідчать про зниження ефективності використання ресурсів. Зменшення оборотності запасів та зростання періоду їх обороту вказують на накопичення надлишкових товарів і нераціональне управління обіговими активами. Погіршення ліквідності у 2023 році та лише часткове її відновлення у 2024 році підтверджують необхідність посилення контролю за фінансовими потоками. Для підвищення результативності діяльності підприємству доцільно оптимізувати структуру витрат, активізувати політику управління запасами та вдосконалити механізми внутрішнього контролю.

2.3. Методика організації обліку товарних запасів відповідно до бізнес-процесів постачання, зберігання та реалізації

Облік товарних запасів на МПП «ФАУНА» організовано відповідно до вимог НП(С)БО 9 «Запаси», що регламентує порядок їх оцінки, документального оформлення та відображення в обліку. Запаси є однією з ключових складових активів підприємства, оскільки підприємство здійснює як оптову, так і роздрібну торгівлю зоотоварами, кормами, ветеринарними препаратами та іншою продукцією.

На підприємстві запаси оцінюються за первісною вартістю, яка включає ціну придбання, транспортно-заготівельні витрати та інші витрати, пов'язані з доведенням запасів до стану, придатного для використання або продажу. При вибутті запасів (реалізації, списанні, внутрішньому використанні) застосовується метод середньозваженої собівартості, що дозволяє забезпечити об'єктивність оцінки при великій номенклатурі товарів і різних цінах закупівлі. Переоцінка або дооцінка запасів на підприємстві не проводиться, оскільки це не є обов'язковим для суб'єктів малого підприємництва.

Аналітичний облік товарних запасів ведеться у розрізі:

- найменувань товарів;
- одиниць виміру;
- цін постачальників;
- місць зберігання (склади, торгові точки) [25].

Для цього використовуються картки складського обліку, оборотно-сальдові відомості та звітність матеріально відповідальних осіб.

Синтетичний облік запасів ведеться на рахунку 28 «Товари» з деталізацією за субрахунками. Субрахунок 281 використовується для обліку товарів, які зберігаються на складах або оптових базах, що дає змогу контролювати запаси та забезпечувати своєчасне постачання до торговельних точок. Субрахунок 282 призначений для фіксації продукції, яка вже знаходиться у місцях продажу, що дозволяє відстежувати зміни в асортименті та аналізувати динаміку реалізації. Субрахунок 283 відображає товари, передані іншим суб'єктам господарювання для продажу за договорами комісії без переходу права власності, забезпечуючи правильне відображення активів підприємства. Субрахунок 284 узагальнює інформацію про тару, яка використовується для транспортування або зберігання товарів, а також порожню тару, вартість якої визначається за середніми цінами згідно з внутрішніми нормативами. Субрахунок 285 застосовується при обліку товарів за роздрібними цінами, фіксуючи різницю між закупівельною та продажною вартістю: збільшення відображається за кредитом, а зменшення — за дебетом. Нарешті, субрахунок 286 використовується для обліку необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу відповідно до вимог П(С)БО 27, що дозволяє коректно відображати підготовлені до реалізації активи у фінансовій звітності. Також усі операції з надходження, переміщення та вибуття товарів оформлюються первинними документами встановленої форми, що забезпечує їх належне документальне підтвердження та контроль [29].

Належне ведення первинної документації є основою для формування точних бухгалтерських записів, своєчасного контролю за рухом запасів та забезпечення

збереження товарно-матеріальних цінностей. Коректне оформлення кожної операції сприяє підвищенню рівня внутрішнього контролю, мінімізації ризиків помилок і зловживань, а також формує надійний інформаційний базис для прийняття управлінських рішень.

Таблиця 2.4

Документальне оформлення фактів господарського життя МПП «ФАУНА»

Етап	Факт господарського життя	Документ-підстава	Призначення
Придбання	Надходження товарів від постачальника.	Видаткова накладна постачальника (або ТТН), Податкова накладна (для ПДВ).	Підтвердження права власності, оприбуткування товарних запасів, формування податкового кредиту.
Оприбуткування	Приймання товарів на склад.	Прибутковий ордер (форма М-4) або Акт про приймання матеріалів.	Фіксація фактичної кількості та якості прийнятих товарних запасів на склад.
Реалізація	Відвантаження товару покупцю.	Видаткова накладна (МПП), Чек РРО (фіскальний чек).	Підтвердження переходу права власності, фіксація доходу від реалізації та списання собівартості.
Внутрішнє переміщення	Переміщення між складами або з основного складу у торговельну точку.	Накладна-вимога (форма М-11).	Внутрішній контроль та підстава для аналітичного обліку за місцями зберігання.
Інвентаризація	Перевірка фактичної наявності.	Інвентаризаційний опис (форма № М-21), Порівняльна відомість.	Виявлення надлишків/нестач та їх відображення в обліку.

Джерело: узагальнено автором

Отже, облік товарних запасів на МПП «ФАУНА» організований відповідно до вимог НП(С)БО 9, що забезпечує правильність їх оцінки та відображення в облікових регістрах. Застосування первісної вартості та методу середньозваженої собівартості дозволяє формувати достовірні показники собівартості товарів при їх вибутті. Деталізація обліку за субрахунками рахунку 28 сприяє точному контролю за рухом запасів на складах, у торговельних точках та при комісійній реалізації. Налагоджена система первинних документів забезпечує прозорість операцій і

мінімізує ризики помилок. Загалом організація обліку запасів на підприємстві є ефективною та відповідає потребам управління і фінансової звітності.

2.4. Шляхи удосконалення системи внутрішнього контролю та обліку товарних запасів на торгівельних підприємствах

Ефективне управління товарними запасами є важливою передумовою стабільної роботи будь-якого торговельного підприємства, оскільки саме від точності їх обліку та контролю залежить своєчасність продажів, рівень витрат і фінансові результати.

Удосконалення системи обліку та внутрішнього контролю товарних запасів на торговельних підприємствах передбачає впровадження сучасних технологічних, організаційних та методичних рішень, що підвищують точність, прозорість і оперативність облікових процесів. Одним із ключових напрямів розвитку є автоматизація обліку, яка включає застосування ERP-систем та інструментів штучного інтелекту. Це дозволяє значно скоротити час на обробку інформації та мінімізувати кількість помилок, що виникають при ручному введенні даних.

Важливу роль відіграє і посилення внутрішнього контролю, зокрема через впровадження внутрішнього аудиту та ризик-орієнтованих підходів до оцінки господарських процесів. Такий підхід допомагає своєчасно виявляти порушення, знижувати фінансові ризики та запобігати можливим шахрайським діям. Не менш актуальним є напрям гармонізації облікової політики, який передбачає адаптацію підприємства до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Це сприяє підвищенню прозорості діяльності компанії та формує більшу довіру з боку інвесторів і партнерів.

Нові можливості для аналітики відкриває використання великих даних (Big Data). Застосування алгоритмів обробки великого масиву інформації дає змогу виявляти приховані тенденції, прогнозувати попит і приймати більш обґрунтовані управлінські рішення. Ще одним перспективним напрямом є запровадження блокчейн-технологій, завдяки яким забезпечується незмінність і прозорість

бухгалтерських записів, що значно знижує ризики маніпулювання обліковими даними.

Крім того, важливим аспектом є оптимізація управлінського обліку, яка включає використання систем бюджетування, ABC-аналізу та інших інструментів оцінки витрат. Це дозволяє підприємству раціональніше використовувати ресурси, ефективно планувати діяльність і контролювати витрати [34].

Таким чином, впровадження сучасних технологій та методів контролю в облік товарних запасів створює передумови для підвищення ефективності роботи торговельного підприємства та зміцнення його конкурентних позицій.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1.Сутність та види аналітичних процедур контролю використання товарних запасів

Аналітичні процедури контролю товарних запасів є важливим інструментом оцінки ефективності управління ресурсами підприємства та виявлення можливих відхилень у їх русі. Вони дозволяють порівнювати фактичні показники з плановими, аналізувати динаміку змін та встановлювати причини відхилень. Використання різних видів аналітичних процедур дає змогу підвищити точність контролю, своєчасно виявляти ризики нестач, пересортування чи нераціонального використання запасів.

Аналітичне забезпечення внутрішнього контролю товарних запасів на торговельних підприємствах являє собою комплекс методів, прийомів та інформаційних інструментів, спрямованих на систематичний збір, обробку й оцінку даних щодо руху та стану запасів. Його ключова мета полягає в тому, щоб забезпечити суб'єктів контролю повною, достовірною та своєчасною інформацією, необхідною для виявлення ризиків, аналізу причин відхилень і визначення ефективності застосованих контрольних процедур. У результаті аналітичне забезпечення виступає основою модерної системи внутрішнього контролю, яка орієнтується не лише на перевірку первинної документації, а й на аналіз реальних процесів та результатів діяльності підприємства [32].

Аналітичне забезпечення охоплює всі етапи функціонування товарних запасів від їх надходження до моменту реалізації чи списання. Основні напрями включають:

1. Аналіз надходження запасів

Цей напрям спрямований на перевірку доцільності та економічності закупівель, їх відповідності плановим показникам та потребам підприємства. Для цього застосовуються такі методи, як порівняння фактичних закупівельних цін із

договірними та ринковими, аналіз обсягів товарів у співставленні з прогнозами продажів, а також перевірка повноти та своєчасності оприбуткування з урахуванням супровідної документації.

2. Аналіз зберігання та руху запасів

Цей напрям дозволяє оцінити ефективність організації складського господарства й забезпечити контроль за збереженням товарів. Основними інструментами є аналіз результатів інвентаризацій, порівняння фактичних нестач і надлишків із нормами природного убутку, а також використання ABC- і XYZ-аналізу. Ці методи дозволяють класифікувати товари за рівнем їх значущості та прогнозованості попиту, що дає змогу оптимізувати перевірки й підсилити контроль над ризиковими групами. Окрему увагу приділяють оцінці витрат на зберігання запасів та їх впливу на фінансові результати підприємства.

ABC-аналіз належить до найбільш результативних методів ранжування товарних запасів за їх впливом на діяльність підприємства. Його суть ґрунтується на принципі Парето, який передбачає, що невелика частка асортименту формує основний обсяг товарообігу чи прибутку. У результаті товари поділяються на три ключові групи:

- Група А (5–10% позицій) охоплює товари, що забезпечують 70–80% загального обороту. Вони вимагають постійного моніторингу, ретельного управління запасами та максимально точного прогнозування попиту.
- Група В (20–25% позицій) включає продукцію середньої значущості, яка генерує близько 15–20% результату. Контроль за цією групою здійснюється періодично, у поєднанні з підтримкою оптимального рівня страхових запасів.
- Група С (65–75% позицій) становить найбільшу частину асортименту, але має найменший вплив на фінансові показники (5–10% обороту). Товари цієї групи потребують мінімального контролю та допускають формування значних запасів [34].

Розширеною формою класифікації виступає багатовимірний ABC-аналіз, який передбачає оцінку товарів за кількома параметрами одночасно. Подібно до підходу, що застосовується при категоризації клієнтів торговельних підприємств,

товарні запаси можуть оцінюватися за рівнем оборотності, рентабельністю, стабільністю попиту та стратегічною важливістю. Це дозволяє сформувати більш точну та комплексну картину щодо їх ролі в діяльності підприємства.

Другим важливим інструментом є XYZ-аналіз, який дає змогу класифікувати продукцію залежно від рівня коливань попиту та можливості його прогнозування:

- Група X характеризується стабільним і передбачуваним попитом (коефіцієнт варіації 0–10%), що дозволяє формувати точні плани поставок.
- Група Y включає товари, попит на які залежить від сезонності або певних тенденцій (варіація 10–25%).
- Група Z об'єднує позиції зі значними коливаннями попиту (понад 25%), що ускладнює прогнозування та вимагає особливого підходу до контролю запасів [7].

Поєднання ABC- та XYZ-аналізу забезпечує багатовимірний підхід до оцінки товарних запасів, що дозволяє оптимізувати систему управління ними та підвищити ефективність внутрішнього контролю на торговельних підприємствах.

Для забезпечення ефективного управління товарними запасами на торговельних підприємствах важливим є оцінювання розподілу товарів за кількістю торгових точок, їх площею, а також за якістю ведення бухгалтерського обліку та дотриманням фінансової дисципліни клієнтів. Представлена інформація дозволяє проаналізувати структуру роздрібної мережі та виявити точки, які потребують посиленого контролю та оптимізації управління запасами. Як показано в таблицях 3.1 та 3.2, класифікація торгових точок за видами діяльності, площею приміщень та рівнем організації обліку надає можливість оцінити ефективність організації складського господарства, контролювати збереження товарів та прогнозувати потребу в їх поповненні. Використання таких даних у поєднанні з методами ABC- та XYZ-аналізу дозволяє визначити пріоритетні групи товарів, оптимізувати перевірки та підсилити контроль за ризиковими позиціями, а також оцінити вплив витрат на зберігання запасів на фінансові результати підприємства.

Таблиця 3.1

Кількість торгових точок за видами діяльності та площею торгового приміщення у м. Житомир

Вид діяльності	5–10 кв.м	11–15 кв.м	16–20 кв.м	21–25 кв.м	26–30 кв.м	31–40 кв.м	41–50 кв.м	51–65 кв.м	Разом
Ветаптека	3	3							6
Грумінг	2	1							3
Зоомагазин		15	14	6	3	3	4	4	49
Кіоск	12	5							17
Мережа ветаптек					5				5
Розплідник			1	1					2
Разом	17	23	18	10	8	3	4	4	87

Джерело: розроблено автором

У таблиці 3.2 представлено дані щодо числа торгових точок із товарами для тварин, де ведеться належний бухгалтерський облік, а також кількість клієнтів, які дотримуються фінансової дисципліни.

Таблиця 3.2

Кількість торгових точок щодо наявності якісного бухгалтерського обліку та фінансової дисципліни по видам діяльності у м. Житомир

Вид діяльності	Бухгалтерський облік	Фінансова дисципліна	Разом
Ветаптека	1	1	2
Грумінг	1	1	2
Зоомагазин	32	38	70
Кіоск	5	3	8
Мережа ветаптек	1	1	2
Розплідник	1	0	1
Разом	41	44	85

Джерело: розроблено автором

Аналіз підтверджує, що зоомагазини є ключовим рушієм галузі, який оперує великими площами та є головним об'єктом фінансового контролю. Водночас, значна частина ринку складається з малих, високоспеціалізованих форматів (Кіоски, Ветаптеки), які потребують своїх, специфічних методів контролю через їхню невелику площу та обмеженість операцій.

3. Аналіз використання та реалізації запасів

Метою цього напрямку є визначення ефективності управління товарними потоками та запобігання затоваренню. Застосовуються коефіцієнтні методи, зокрема розрахунок оборотності запасів і тривалості їх перебування на складі. Для контролю ліквідності використовується горизонтальний аналіз обсягів продажів у порівнянні з залишками товарів. Додатково проводиться оцінка обсягів списань і втрат, що дозволяє визначити частку непридатної до реалізації продукції.

3.2. Моделювання системи внутрішнього контролю товарних запасів на підприємстві

Моделювання системи внутрішнього контролю товарних запасів на підприємстві є важливим етапом у забезпеченні ефективного управління матеріальними ресурсами та мінімізації ризиків втрат. Воно дозволяє структуровано відобразити процеси надходження, зберігання, використання та списання товарів, визначити ключові точки контролю та оцінити ефективність існуючих процедур. Завдяки моделюванню підприємство може оптимізувати внутрішні регламенти, забезпечити своєчасне виявлення нестач або надлишків, а також підвищити точність облікової та фінансової інформації.

Модель складається з п'яти взаємопов'язаних рівнів контролю, кожен з яких виконує свою функцію в управлінні складськими ризиками. На першому рівні застосовуються превентивні механізми, що запобігають помилкам і зловживанням ще до їх появи. Це забезпечується розмежуванням доступу до різних категорій товарів, використанням цифрових шаблонів документів, системою попереднього погодження операцій понад визначені ліміти та автоматичною звіркою із постачальниками. Другий рівень моделі спрямований на оперативне виявлення відхилень і аномалій у реальному часі. Для цього використовується машинне навчання, щоденний аналіз фактичних залишків, відстеження швидкості оборотності товарів і контроль спеціальних умов зберігання, якщо вони необхідні.

На третьому рівні працюють коригувальні процедури, які дозволяють швидко усунути виявлені невідповідності. Тут задіяно протокол швидкого

реагування, автоматичне створення завдань для персоналу, багаторівневі перерахунки та база типових рішень. Четвертий рівень забезпечує аналітичний огляд ситуації та прогнозування ризиків. Система формує матрицю ризиків товарів, проводить ABC/XYZ-аналіз, досліджує причини втрат, аналізує поведінку відповідальних співробітників і визначає потенційні зони небезпеки. П'ятий рівень має стратегічний характер і спрямований на довгострокове вдосконалення всієї системи контролю. Він включає регулярний аудит ефективності, порівняння з галузевими показниками, оцінку економічної доцільності контрольних процедур та розробку рекомендацій щодо оптимізації запасів і процесів.

Рис.3.1. Модель системи внутрішнього контролю товарних запасів

Джерело: розроблено автором

Підприємства, що прагнуть мінімізувати втрати й оптимізувати процеси управління запасами, звертаються до інноваційних рішень, які поєднують аналітику, автоматизацію та цифровізацію. Саме в цьому контексті формується нова модель контролю, заснована на чотирьох ключових елементах.

Першою складовою стає динамічна система пріоритетів, що реагує на зміни у внутрішніх та зовнішніх процесах підприємства. Вона аналізує історію інцидентів із певними групами товарів, враховує сезонні коливання, зміни у кадровому складі та фінансові показники. Такий підхід дозволяє не лише

підсилювати контроль у ризикових зонах, а й оптимізувати ресурси, спрямовуючи їх туди, де вони дійсно необхідні.

Другим елементом виступає «цифровий двійник» складу — віртуальна модель, що віддзеркалює реальний стан складського простору. Вона дає змогу відстежувати розміщення товарів, тестувати різні сценарії організації зберігання та планувати інвентаризації так, щоб робочі процеси не зазнавали зайвих збоїв. Такий цифровий інструмент розширює можливості управління і створює новий рівень прогнозованості.

Не менш важливим компонентом є система «червоних прапорців», здатна розпізнавати підозрілі дії або нетипові патерни. Аномальні часові відрізки, незвичайні маршрути переміщення товару, повторювані незначні розбіжності чи комбінації дій, що можуть свідчити про змову, автоматично позначаються для подальшої перевірки. Це створює бар'єр для зловживань, дозволяючи виявляти проблеми ще на ранніх стадіях.

Завершує модель блокчейн-реєстр критичних операцій, який забезпечує незмінність даних про рух високоцінних товарів. Кожна операція фіксується в захищеному ланцюгу записів. Така технологія гарантує прозорість і запобігає можливості маніпуляцій, роблячи систему обліку максимально надійною.

Усі ці елементи в комплексі формують нову філософію управління складом: гнучку, технологічну та орієнтовану на превентивний контроль. Вони показують, що майбутнє логістики належить інтелектуальним системам, здатним передбачати ризики й забезпечувати стабільність бізнесу.

3.3. Напрями вдосконалення застосування аналітичних процедур у внутрішньому контролі товарних запасів

Ефективне управління товарними запасами є одним із ключових факторів стабільної діяльності МПП «ФАУНА», оскільки підприємство поєднує торгівлю специфічними товарами, такими як корми для тварин та ветеринарні препарати з обмеженими термінами придатності, з наданням послуг. Правильна організація обліку, контролю та аналітики запасів дозволяє не лише підтримувати

оптимальний рівень товарів, але й забезпечує фінансову стабільність, мінімізує ризики втрат і підвищує загальну ефективність бізнес-процесів.

Для вирішення проблеми зниження обіговості запасів традиційного аналізу коефіцієнтів оборотності недостатньо. Тому підприємству доцільно впровадити матричний ABC/XYZ-аналіз асортименту, який дозволяє класифікувати товари не лише за їх внеском у дохід (групи А, В, С), але й за стабільністю попиту (групи Х, Y, Z). Такий підхід дає змогу прогнозувати потреби у товарах, уникати накопичення надлишкових запасів і «заморожування» обігових коштів, а також оперативно реагувати на зміни попиту. На основі отриманих даних можна застосувати модель EOQ (Економічно обґрунтований розмір замовлення) для визначення оптимального обсягу закупівель, що мінімізує сукупні витрати на придбання та зберігання продукції [8].

Через специфіку асортименту важливим напрямом є запобігання втратам від псування та прострочення термінів придатності. Підприємству доцільно перейти від принципу FIFO до FEFO (First Expired, First Out), що дозволяє реалізовувати товари з найближчим терміном придатності першими. Для цього необхідно впровадити автоматизований моніторинг термінів придатності з генерацією сповіщень відповідальним особам, що дозволить вчасно проводити акції, знижки або повертати продукцію постачальнику. Крім того, особлива увага приділяється умовам зберігання товарів- контроль температури, вологості та інших параметрів є критично важливим для збереження якості кормів та медикаментів.

Контроль за фактичним станом запасів є ще одним ключовим елементом ефективного управління. МПП «ФАУНА» доцільно впровадити циклічну інвентаризацію, яка передбачає регулярну вибірккову перевірку критичних груп товарів (дорогі препарати, швидкопсувні корми), замість проведення однієї загальної річної інвентаризації. Це дозволяє оперативно виявляти нестачі або надлишки, запобігати крадіжкам, помилкам персоналу та втратам від псування.

Для оптимізації обігу товарів із низькою швидкістю реалізації (група С) і термінових позицій слід застосовувати цільові маркетингові програми, такі як дисконтні акції та спеціальні пропозиції, що дозволяють перетворювати

потенційні втрати на фактичний дохід. Одночасно впровадження додаткових заходів контролю, таких як RFID-мітки для дорогих товарів групи А, відеоспостереження при прийомі товарів та бонусна система для матеріально відповідальних осіб за відсутність нестач, забезпечує високий рівень безпеки та дисципліни у роботі зі складськими запасами.

Не менш важливим є навчання персоналу. Щоквартальні тренінги з питань обліку та контролю товарів підвищують професійну компетентність співробітників, забезпечують дотримання внутрішніх процедур і стандартів та сприяють формуванню культури відповідальності на підприємстві.

Комплексне застосування зазначених заходів дозволяє МПП «ФАУНА» підвищити ліквідність запасів, зменшити фінансові втрати, оптимізувати обігові кошти та зміцнити конкурентні позиції на ринку. Впровадження аналітичного обліку, системи внутрішнього контролю та сучасних технологічних рішень перетворює управління запасами з формальної процедури на ефективний інструмент стратегічного управління підприємством.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне дослідження теоретичних, методичних та організаційних аспектів внутрішнього контролю й обліку товарних запасів на торгівельних підприємствах. Результати виконаної роботи дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Узагальнено теоретичні підходи до визначення економічної сутності товарних запасів, які розглядаються як стратегічний ресурс торговельного підприємства, що забезпечує безперервність реалізаційного процесу та формує основу для отримання прибутку. Систематизовано класифікаційні ознаки товарних запасів за призначенням, умовами зберігання, швидкістю оборотності та стабільністю попиту, що створює методологічне підґрунтя для побудови ефективної системи управління ними.

2. Обґрунтовано, що внутрішній контроль товарних запасів є комплексною системою заходів, спрямованих на забезпечення достовірності облікової інформації, збереження активів та оптимізації використання матеріальних ресурсів. Виділено чотири послідовні етапи організації контролю: встановлення реального стану складського фонду, зіставлення облікових і фактичних показників, аналіз значущості виявлених відхилень та узагальнення результатів із розробкою коригувальних заходів.

3. Проаналізовано проблемні аспекти організації внутрішнього контролю та обліку товарних запасів, серед яких виділяються: складність визначення оптимальних обсягів запасів, обмеженість фінансових ресурсів для закупівель, недосконалість аналітичного обліку, порушення правил оцінки запасів на дату балансу, несвоєчасне списання товарів із обмеженим терміном придатності та помилки при відображенні операцій з ПДВ.

4. На основі аналізу фінансово-господарської діяльності МПП "ФАУНА" за 2022–2024 роки встановлено, що підприємство демонструє зростання активів на 154,1% та власного капіталу на 129,67%, проте спостерігається зниження ефективності використання товарних запасів.

Коефіцієнт оборотності знизився з 12,88 до 7,29 разів, а період обороту збільшився з 27,95 до 49,37 днів, що свідчить про накопичення надлишкових запасів і заморожування обігових коштів.

5. Виявлено погіршення показників ліквідності підприємства: коефіцієнт покриття зменшився з 6,36 до 3,45, коефіцієнт швидкої ліквідності – з 1,14 до 0,79, коефіцієнт абсолютної ліквідності – з 0,71 до 0,36. Водночас поточні зобов'язання зросли втричі, що підвищує ризики платоспроможності та вимагає посилення контролю за короткостроковими боргами.

6. Досліджено методику організації обліку товарних запасів відповідно до НП(С)БО 9 "Запаси", що передбачає оцінку за первісною вартістю при надходженні та застосування методу середньозваженої собівартості при вибутті. Систематизовано документальне оформлення операцій з товарними запасами на всіх етапах їх руху – від придбання до реалізації, що забезпечує повноту та достовірність облікової інформації.

7. Обґрунтовано доцільність застосування матричного ABC/XYZ-аналізу для класифікації товарів за їх внеском у дохід та стабільністю попиту. Встановлено, що на досліджуваному підприємстві зоомагазини складають ключовий сегмент ринку (49 точок із 87), тоді як високоспеціалізовані формати (кіоски, ветеринарні аптеки) потребують специфічних методів контролю через обмеженість операцій.

8. Розроблено п'ятирівневу модель системи внутрішнього контролю товарних запасів, яка включає превентивні механізми, оперативне виявлення відхилень, коригувальні процедури, аналітичний огляд і стратегічне вдосконалення. Запропоновано впровадження інноваційних інструментів: динамічної системи пріоритетів, цифрового двійника складу, системи "червоних прапорців" для виявлення аномалій та блокчейн-реєстру критичних операцій.

9. Сформульовано комплекс рекомендацій щодо вдосконалення управління товарними запасами МПП "ФАУНА": перехід від принципу FIFO до FEFO для товарів із обмеженим терміном придатності, впровадження автоматизованого моніторингу термінів придатності з генерацією сповіщень,

застосування моделі EOQ для визначення оптимального розміру замовлення та запровадження циклічної інвентаризації замість загальної річної перевірки.

10. Запропоновано використання додаткових заходів контролю: RFID-міток для дорогих товарів групи А, відеоспостереження при прийомі товарів, бонусної системи для матеріально відповідальних осіб за відсутність нестач та проведення щоквартальних тренінгів персоналу з питань обліку й контролю товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. Товарні операції підприємства торгівлі: економічна сутність. Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : зб. наук. пр. IX Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 24 берез. 2021 р.: у 2-х ч. Ч. II. Вінниця : ВРВ ВТЕІ КНТЕУ, 2021. С. 9-15.
2. Бондаренко Н. М., Сімон Г. С. Організація внутрішнього контролю запасів на підприємстві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 23(2). С. 97-100. URL: <https://surl.li/gcnmwh> (дата звернення: 21.10.2025).
3. Валінкевич Н., Коценко М. Особливості функціонування торговельного підприємництва в умовах сучасних викликів. Економіка та суспільство. 2024. № 63. URL: <https://surl.li/wwqx fq> (дата звернення: 14.10.2025).
4. Вітко Г. В., Декалюк О. В. Управління товарними запасами на торговельному підприємстві. 2023. URL: <https://surl.li/amuet y> (дата звернення: 21.10.2025).
5. Воронко Р. М., Редченко К. І., Бурдик О. Ю. Роль внутрішнього контролю в системі управління торговельним підприємством. Підприємництво і торгівля. 2023. № 35. С. 11-20.
6. Глава 23. Особливості обліку товарів у роздрібній торгівлі. FactorAcademy : веб-сайт. URL: <https://surl.li/cqknwx> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Гужавіна І. Г. Особливості обліку запасів на торговельних підприємствах. Ефективна економіка. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/92.pdf
8. Даценко Г. В., Кудирко О. М. Методика проведення аудиту й внутрішньогосподарського контролю товарних запасів на торговельних підприємствах. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2022. № 12. С. 84-90. URL: <https://surl.li/cpivlm> (дата звернення: 21.10.2025).

9. Delers Antoine, Melnik Yaroslav. Принцип Парето для управління бізнесом: Розширюйте свій бізнес з правилом 80/20. Бельгія : 50Minutes.com, 2023. 28 с.
10. Дзюба О. М. Товарні операції підприємства: особливості обліку з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 17. С. 134-137.
11. Єремян О. М. Облікове забезпечення управління товарними запасами торговельних підприємств. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 3. С. 191-198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2018_3_30 (дата звернення: 21.09.2025).
12. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <http://surl.li/rphelk>
13. Ковова І. Облік товарів в умовах діджиталізації. Збірник наукових праць ДУІТ. Серія "Економіка і управління". 2021. Вип. 50. С. 122-129.
14. Колісник О., Мазурок О. Теоретико-методичні аспекти управління запасами. Український економічний часопис. 2024. № 3. С. 58-64.
15. Кох Р. Принцип 80/20 та 92 фундаментальних закони природи. Наука успіху. Київ : Видавничий центр «КМ-БУКС», 2019. 360 с.
16. Кречуняк С. В. Облік, аналіз і контроль товарних запасів підприємств роздрібної торгівлі : кваліфікаційна робота ; спец. 071 «Облік і оподаткування» / наук. кер. В. І. Євдошак. Чернівці : ЧТЕІ ДТЕУ, 2024. 74 с.
17. Лизанець А., Рейші В. Інноваційні технології управління товарними запасами торгового підприємства. Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики : тези доповідей VII Міжнар. наук.-практ. конф., 11 квіт. 2025 р. Мукачєво, 2025. С. 208-211.
18. Літвінов О. С., Онищук В. С. Управління запасами на торговельних підприємствах України в період повномасштабного вторгнення. Науковий вісник

Одеського національного економічного університету : збірник наукових праць. 2023. № 11-12 (312-313). С. 211-219.

19. Літвінова В. О., Грінченко Р. В. Підвищення ефективності використання товарних запасів торговельних підприємств. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. 2(58). С. 78-82.

20. Маркіна І. А., Вороніна В. Л. Менеджмент товарних запасів торговельних підприємств. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2020. № 59. С. 90-97.

21. Мартиненко О. В., Музикант В. С. Сучасні підходи до управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств. Актуальні питання сучасної науки та освіти : збірка наукових праць. 2021. Вип. № 7. URL: <http://surl.li/fekwaw>

22. Меліхова Т. Удосконалення обліку товарів. Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління». 2021. Вип. 50. С. 122-129.

23. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів : Наказ Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

24. Микитенко Н. Товарні категорії в системі управління торговельним процесом. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2019. № 5. С. 48-58.

25. Міщенко Г. Облік недостач та лишків товарів, виявлених в результаті проведення інвентаризації. Бухгалтерія торговельного підприємства: від А до Я. 2018. № 24. С. 15-18.

26. Морозова Н., Фоміна О. Відображення в бухгалтерському обліку операцій з розпродажу товарів. Бухгалтерський облік і аудит. 2014. № 7. С. 18-24.

27. Нестеренко О. О. Облік та внутрішній аудит товарних операцій у підприємствах роздрібної торгівлі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Харків, 2020. 19 с.

28. Новодворська В. В. Організація обліку товарних запасів та їх відображення в обліковій політиці підприємства. Глобальні та національні

проблеми економіки. 2016. Вип. 13. URL: <http://surl.li/neogao> (дата звернення: 14.10.2025).

29. Облік 28 рахунку. Головна - Законодавство України 2024 рік : веб-сайт. URL: <https://kodeksy.com.ua/index.htm> (дата звернення: 12.10.2024).

30. Облік товарів в роздрібній торгівлі. ЮК. Основний закон : веб-сайт. URL: <https://surl.li/pjegtt> (дата звернення: 14.10.2025).

31. Петровець І. В. Удосконалення системи обліку та контролю в управлінні підприємством. Вісник. 2025. № 13(40). URL: <https://surl.li/wskyoj>

32. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.09.2025).

33. Полянська О. А., Чабанюк О. М., Кондрич С. В. Управлінський облік товарних запасів: напрями удосконалення методики. Економіка і суспільство. 2018. Вип. № 19. С. 1325-1333.

34. Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Теоретико-методологічні аспекти обліку товарних операцій на підприємствах торгівлі. Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2023. № 1(47). С. 165-175.

35. Рахунок 28 (281, 282, 283, 284, 285, 286) Товари. Бухоблік в Україні: Бухгалтерський і податковий облік : веб-сайт. URL: <https://surl.lt/ndmgir> (дата звернення: 14.10.2025).

36. Степаненко О. І. Товарні запаси як об'єкт обліку та управління: науково-практичний підхід. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. Вип. 2(11). С. 157-163.

37. Стецюра В. О., Китайчук Т. Г. Загальні засади обліку товарів на підприємствах роздрібної торгівлі. Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації : міжнар. наук.-практ. конф. викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів, м. Вінниця, 11-12 листоп. 2020 р. : тези, статті. Вінниця : Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 436. URL: <http://surl.li/vshpoy> (дата звернення: 14.10.2025).

38. Супруненко С. О. Категоризація та багатовимірний ABC-аналіз роздрібних клієнтів. Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу : зб. праць учасників III Міжнар. наук.-практ. конф. (7-8 листоп. 2024 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2024. С. 520-522.

39. Супруненко С. О. Організація внутрішнього контролю та обліку товарних запасів у торговельних підприємствах. Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (21 листоп. 2025 р.). С. 195-197.

40. Супруненко С. О. Організація обліку товарних запасів у торговельному підприємстві. Студентські наукові читання-2025 : мат. наук. пр. конференції за результатами I туру Всеукр. Конкурсу студентських наукових робіт, 04.12.2025, м. Житомир.

41. Чабанюк О. М., Шумило М. М. Напрями удосконалення бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю на торговельних підприємствах. Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах. 2017. С. 273. URL: <https://surl.it/zfiqno> (дата звернення: 21.10.2025).

42. Шендригоренко М. Т. Товари як об'єкт обліку та внутрішнього аудиту на підприємстві. Економіка та суспільство. 2017. № 12. С. 722-726.

ДОДАТКИ